

krikščionybė Lietuvoje — 600

Krikščionybės įsigalėjimo Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje 600 metų sukakties proga *Akiračių* redakcija parengė anketą. Joje iškelti penki klausimai:

1. Kaip suvokiate lietuvių ilgesnio negu kitų Europos tautų priešinimosi prieš krikščionybės įvedimą priežastis ir pasėkmes?

2. Kokius matote pagrindinius kitimus ir išskiriate periodus lietuvių dantikyje su religija ir katalikų Bažnyčia nuo krikščionybės įvedimo iki šiandien?

3. Ką krikščionybė lietuviams davė gero; ko nedavė, nors galėjo duoti; ką davė blogo?

4. Kokia šiandieninė religijos ir katalikų Bažnyčios reikšmė lietuvių gyvenime? Kokie turėtų būti lietuviuose krikščionių ir netikinčiųjų santykiai?

ATSAKO V. TRUMPA

Vincas Trumpa — istorikas, žurnalistas, nuolatinis *Akiračių* bendradarbis; rašo *Metmenyse* ir kitoje išeivijos kultūrinėje spaudoje; šiuo metu gyvena Kalifornijoje.

Kodėl pagonybė taip ilgai išsilaiškė Lietuvoje?

Visados labai sunku, beveik neįmanoma, išsiaiškinti net atskiro žmogaus veiksmų. Be abejo, dar sunkiau pasakyti, kodėl visa tauta vienaip ar kitaip pasielgia. Užtat kai kurie istorikai (pvz., prof. L. Karsavinas) visiškai atmeta priežastingumo dėsni istorijoje, kurį ji, norėdama būti labai moksliska, be reikalo pasisavinusi iš gamtos arba vadinamų tikslųjų mokslų. Tačiau į klausimą, kodėl lietuviai taip ilgai ir gana sėkmingai gynėsi nuo krikščionybės, bent dalinį atsakymą duoda vienas pirmųjų liudininkų apie mūsų prosenelių pirmuosius kontaktus su krikščioniškuoju pasauliu. Ligi šiol į tą liudijimą kažkaip mūsų istorikai neatkreipė pakankamai dėmesio.

Turime galvoje XI a. kanauninką Adomą Brėmeniškį (jis mirė 1076 m.). Jis buvo gerai susipažinęs su visu Baltijos jūros regionu ir parašė plačią Hamburgo arkivyskupijos istoriją. Kalbėdamas apie sembus arba prūsus jis nepagailėjo jiems komplimentų, laikydamas juos labai humaniškais žmonėmis („homines humanissimi“). Esą ir daugiau gero apie juos būtų galima pasakyti, jeigu tik jie nebūtų taip tvirtai prisirišę prie savo pagonybės ir taip kietai nesipriešintų krikščionybei. Bet čia pat tas kartais vadinamas šiaurės Tacitas bando suprasti ir paaiškinti, kodėl jie taip daro. Esą jie nenori įsileisti į savo miškus ir vandenius krikščionių, kad šie jų neužterštų („solus prohibetur accessus locorum et fontium quos autumant pollui christianorum accessu“). Kaip matome, tam užteršimui nusakyti Adomas Brėmeniškis vartoja tą patį lotynišką žodį (polluo, pollutum, polluere), iš kurio yra kilęs bausis mūsų laikų žodis pollution arba tarša. Taigi anot Adomo Brėmeniškio,

5. Kokia, Jūsų nuomone, bus religijos ateitis lietuviuose? Kas yra pagrindinė grėsmė lietuvių krikščionybei: kovingas ateizmas ar sekuliarizacija? Ar lietuvių istorinė patirtis prileidžia galimybę tautiškumo ir religiskumo neatskiriamumui, t.y. tautinei religijai, kaip, pvz., pas lenkus, pas žydus, Airijoje?

Anketą redakcija šių metų pradžioje išsiuntė eilei lietuvių kultūrininkų, meno ir mokslo žmonių, gyvenančių įvairiuose pasaulio kraštuose. Atsakyti buvo kviečiami į tuos klausimus, kurie atrodo įdomiausi ar aktualiausi.

Pirmieji atsakę į anketos klausimus buvo istorikas Vincas Trumpa ir semiotikas Algirdas Julius Greimas. Jų atsakymais šiam numeryje pradėdame ciklą „Krikščionybė Lietuvoje—600“, kurį baigsime, atrodo, tik sekančiais metais—*Akiračių* red.

kio, krikščionybės klausimas ano meto sembams arba prūsams (taigi ir lietuviams) buvo visų pirma švaraus vandens ir neužterštų miškų, arba, kaip dabar pasakytume, ekologinė problema. Reikėjo visų pirma apsaugoti savo miškus, upes ir ežerus nuo galimos taršos.

Prisimenant kaip labai jų gyvenimas ir net saugumas priklausė nuo tų miškų ir vandenų, visiškai suprantama, kodėl bent dalį jų jie paskelbė šventaisiais miškais ir vandenimis, ką mes dabar pavadintume draustiniais arba nacionaliniais parkais, į kuriuos ne tik svetimieji neturėjo teisės įeiti, bet kuriuose ir savieji turėjo mokėti kaip elgtis. Iš čia ir jų visokie vaidilos ir kriviai, kurie tarp kita ejo ir girininkų arba gamtos apsaugos valdininkų pareigas. O negalima pamiršti, kad tie visokie krikščionys buvo ne tik svetimšaliai, bet dargi apsikrėtę visokiomis keistomis idėjomis, grasinančiomis jų brangiems tradiciniams santykiams su gamta, arba jų religijai.

Štai bent viena tokia priežastis, kodėl lietuviai taip ilgai gynėsi nuo krikščionybės. Verta prisiminti, kad dar ir Simonas Daukantas, ir jaunuolis Antanas Baranuskas mišką laikė Lietuvos gerovės ir stiprybės šaltiniu. Ogi ir Maironis rašė savo *Pavasario balsuose*:

*Miškas verkia didžiagirių,
Baisūs kirviai jas išskynė.
Verkia Lietuva didvyrių,
Jų neprikelia tėvynė.*

Kokia šiandieninė krikščionybės reikšmė lietuvių gyvenime? Kaip ji atsispindi tikinčiųjų ir netikinčiųjų santykiuose?

Barbariškoje tautoje barbariška ir religija

Tie žodžiai ne mano. Juos kadaise ištare prof. Stasys Šalkauskis. Jie man atėjo į galvą svarstant atsakymą į ketvirtąjį *Akiračių* anketos klausimą: kokie turėtų būti pas mus krikščionių ir netikinčiųjų

jų arba kitaip tikinčiųjų santykiai? Be abejo ir čia krikščionių vietoje tiksliau būtų vartoti žodį katalikai.

Žvelgiant į praeitį neatrodo, kad religija Lietuvoje būtų buvusi kada nors labai barbariška, nesvarbu ar turėsime galvoje pagoniškąją, krikščioniškąją ar katalikiškąją Lietuvą. Maždaug tuo pačiu metu ir ją dar įsijungė žydiškoji ir muzulmoniškoji Lietuva. Visą laiką, išskyrus vieną kitą trumpesnį laikotarpį, buvo pakankamai tolerancijos kitaip tikintiems, arba ir visiškai netikintiems. Matyt ir pati tauta nebuvo tokia barbariška. Gal anas Bremeno kanauninkas ir teisybę sakė apie tuos humaniškiausius žmones.

O kaip šiandien? Tikriausiai ne pagonišką ar kokią kitokią istorinę Lietuvą Šalkauskis turėjo prieš akis, kalbėdamas apie jos barbarišką religiją. Jis turėjo galvoje savo laikų pasaulį ir savo laikų religiją. Dar tiksliau: jis pramatė ateities grėsmę, kuri tada tik prasidėjo.

Pasiklausęs, kad ir pripuolamai, tos gausybės evangelinių pamokslininkų (o jų klausosi milijonų milijonai), turbūt ne vienas pagalvoja, koks turi būti barbariškas kraštas toji Amerika, jeigu joje tokį milžinišką pasisekimą turi tokia barbariška religija. Ar galima įsivaizduoti, kad ir labai katalikiškoje ano meto Lietuvoje kas nors būtų reikalavęs dėstyti gamtos mokslus pagal pasaulio sutvėrimo istoriją, visiškai atmetant evoliuciją. Arba kas būtų tvirtinęs, kad „liberalas teologijos profesorius, prostitutė, dopininkas ir žmogžudys—visi sutaria, kad biblija nėra Dievo žodis“, kaip tvirtina vienas Los Angelės pamokslininkas.

Ar kažkas panašaus nesideda šiandien Lietuvoje? Be abejo, joks pamokslininkas Lietuvoje, jeigu ir jam būtų duota pilna valia, nesurinks bilijonus dolerių, kaip tai dažnai atsitinka Amerikoje. Tačiau skaitant kai kurią pagrindinę spaudą, o ypač kun. Petro *Naktį*, kurią neseniai išleido Pasaulio lietuvių bendruomenė, ima baimė, kad ir Lietuvoje nesudarytų tokia barbariška atmosfera, kurioje ir religija turės būtinai subarbarėti. Iš vienos pusės, barbariškos pastangos iš tos religijos padaryti kažkokį baubą („liaudies opijumą“), su kuriuo reikia būtinai kovoti, iš antros—dar didesniu baubu bandant paversti netikėjimą ir ateizmą. „Deja, dorą ateisto nesutikau“, sako Vytautas kun. Petro *Naktyje*. Seniau niekas nelaikė apdujusiu vien tik dėl to, kad jis tiki, kaip lygiai niekas nelaikė nedorėliu netikinčio arba kitaip tikinčio. Kiekvienas tada, rodos, suprato, kad nei tikėjimas, nei netikėjimas bei kitoks tikėjimas nėra lyg kažkokia pirštine, kurią tu visiškai pagal savo valią kada nori gali užsimauti, arba nusimauti.

Kai nenorima pripažinti tokios paprastos tiesos, kad nei tikėjimas nei netikėjimas nėra vien tik paties žmogaus valioje, tada ir prasideda velniava. „Velnius lengviau gali sugundyti ateistą negu tikintį“, sako kun. Petras *Naktyje*. Bet vis dėlto jis gali sugundyti ir tikintįjį. Tad ir imi galvoti Šalkauskio kategorijomis: barbariškoje tautoje atsiranda ir barbariška religija. Nors visada linkę buvome manyti, kad religija kaip tik turėtų stengtis tą barbarizmą sumažinti.

Kažkas yra pasakęs, kad reikia būti labai apdairiam, renkantis sau priešą. Mat bekovodamas su tokiu priešu gali ir pats nejuociomis užsikrėsti to priešų savybėmis. Berods didžiausia mūsų laikų bėda yra totalitarizmas, su kuriuo nei palyginti negalima senoji absoliutizmo. Vyresnieji dar prisimena garsiąją prof. A. Maceinos kryžkelę: į Romą arba į Maskvą. „Europa turi būti katalikiška, arba ji žus“. Dėkui Dievui, šiandien ir pats

popiežius ruošiasi važiuoti į Maskvą, o Gorbačiovas—į Romą. O kaip kitaip nugalėti totalitarizmą?

Tad ir svarstant klausimą apie tikinčiųjų ir netikinčiųjų arba kitaip tikinčiųjų santykius reikėtų atsakyti nuo vieno visiškos pergalės, o kitu visiško pralaimėjimo. To niekad ir nebus. Nereikia tarp jų nei žūtbutinių grumtynių, ypač čia išėivijoje, kaip buvo skelbiama viename religiniame kongrese. Teisingai patarė Šv. Povilas korintiečiams: Nesijaudinkite, jeigu jūs bendruomenėje atsiras nuomonių skirtumų, nes tik tokiu būdu paaikšės, kas teisingas.

ATSAKO A.J. GREIMAS

Algirdas Julius Greimas — vienas semiotikos pradininkų, *Ecolé des Hautes Etudes et Sciences Sociales* profesorius, gyvena Paryžiuje.

* * *

Krikščionybės įvedimas į Lietuvą buvo normali Vakarų Europos kaip kultūrinio vieneto išsiplėtimo ir susidarymo pasėka. Europos kūrims pasibaigė beveik tuo pat metu dviejų jo pakraščiu prijungimu: Lietuvos krikšto pagalba ir Granados muzulmoniškos karalystės nukariavimu. Kitaip sakant, krikščionybė sulenkino Lietuvą, bet ir įjungė ją į Vakarų Europą.

Kokius periodus išskirate lietuvių tautos ir krikščionybės santykių istorijoje?

Vėlgi, atsižvelgiant į bendrą kultūrinį kontekstą, reikia atsižvelgti į tai, kad Katalikų Bažnyčia XV ir XVI a. pergyveno ilgą krizės ir smukimo periodą. Taigi į Lietuvą įvesta krikščionybė nebuvo aukštos kokybės ir plonas dvasiškijos sluoksnis maža ką bendro turėjo su lietuviais valstiečiais. Su XVI a. reformacija ir ją sekusia kontrareformacija (Vilniaus Akademijos įsteigimu) prasidėjo antras „krikščionėjimo“ ir lenkinimo periodas, nusitęsęs turbūt iki XIX a. vidurio (vysk. A. Baranauskas, neužmirština, dar lenkino Seinų diaceziją). Trečiojoje fazėje, prasidėjusioje su atgimimo judėjimu, kaimo kunigėliai prisidėjo prie tautinių aspiracijų. Gana greitai katalikybė jau pradėjo būti tapatinama nebe su lenkiškumu, o su lietuviybe.

Kokia krikščionybės ateitis Lietuvoje? Kovingojo ateizmo ir sekularizacijos grėsmė. Ar galima lietuviuose tautinė bažnyčia?

Nepriklausomybės laikotarpiu jėgų santykis tarp tikinčiųjų ir netikinčiųjų (arba nežinančių ar jie tiki) buvo maždaug išsilyginęs ir tam tikra, nors ir netobula, tolerancija jau buvo beįsitvirtinanti. Mat, Bažnyčia yra graži tada, kai ji randasi „nuskriaustųjų ir pažemintųjų“ pusėje, o ne valdžioje. Užtat ir Lenkijos pavyzdys, nors jis šių dienų sąlygomis ir suprantamas, neviliojantis: Lietuvos kultūrinis horizontas, vakar ir šiandien, man atrodo pažangesnis už lenkiškąjį. Arba bent daugiau vilčių pačiai krikščionybei žadantis.

Izraelyje religija suvalstybinta. Airijoje ji vėl sutampa su tautine idėja. Iš Vakarų Europos žiūrint: prieš keliolika metų buvo skelbiama Dievo mirtis, o dabar Paryžiuje, ypač netikinčiųjų tarpe, Dievas vėl grįžta į madą. Samprotavimai, o tuo labiau spėliojimai tokiais opiais klausimais man atrodo nevisai rimti. □

man regis

ŠYPSENA — LENGVIAUSI ŠARVAI

Ar tik ne Romas Sadauskas, gabusis Lietuvos apybraižininkas, yra pasakęs: šypsena geriausi šarvai.

Nors ir ne viduramžiuose gyvename, tačiau bendraujant su žmonėmis šarvai būtini. Bent psichologiniai. Reikalingas ir apsukrumas.

Sadauskas pasakoja apie žemaitį, kuris mirdamas žmonai prisakė parduoti karvę, o už gautus pinigus užpirti už jo vėlę iškilmingas mišias. Nepėsčia našlė, vykdydama velionio valią, jomarkė pardavė karvę kartu su kate maiše. Už karvę gavo tris rublius, už katę penkis šimtus. Nuėjusi pas kleboną įteikė tuos tris rublius mišioms už vyro vėlę. Prisakas buvo įvykdytas.

Žinoma, tas anekdotas senas kaip žemė. Antai, žurnalistas Algimantas Patašius *Literatūros ir meno savaitraštyje* mini panašią istoriją „apie gudrų čigoną, kuris poną dievą pergudravo“. Tik čia vietoj karvės ir katės pardavinėjami arklys ir višta.

Tuo Patašius linksmai pavaizduoja Vilniuje nuolat stingančių rėmelių pirkimo būdą. Jei kam prireikia nedidelių rėmų nuotraukai ar reprodukcijai, eina į „Dailės“ parduotuvę ir perka įrėmintą bei įstiklintą estampą. Taigi originalų dailės kūrinių. Namuose atlupa vinutes, kūrinių šmakštį į krosnį, o į rėmą įstato tai, ką norėjo.

Peršasi aforizmas: deficitas kur kas vertingesnis už meną.

* * *

Nūdieniame Lietuvos kaime ne mėžia, o terpia į dirvą organines trąšas. Tai sužinojau skaitydamas tenykštę spaudą. Kažkaip negražu lauką tręšti mėšlu, arba pūdyką mėžti. Kur kas padoriau mėšlą vadinti organinėmis arba netūraliomis trąšomis, o mėžimą—terpimu.

Nesu agronomas. Apie mėžimą kalbėdamas, galiu prišnekėti, atsiprašant, visokių š... Žvilgterėjęs į žodyną, matau, kad veiksmas „terpti“ taip pat reiškia dėti paveikslą į rėmus. Aš to nežinojau. Terpti!

Nenuliūskite, dailininkai, jei paveikslo įrėminimas giminiuojasi su mėžimu. Ypač mėgėjiškos tapybos dirvonuose. Toje spalvingų peizažų natūrmortų terpeje.

* * *

Bešnekant apie žemės ūkį ir dailę, bematant prisimena graži poeto Albino Bernoto strofa:

*Dabar Lietuva — tartum didelis kaimas.
Bėgame vieni pas kitus
Pasiskolinti druskos —
Ašarai...*

Ašarai!? Nejaugi poetui dabartinė Lietuva tokia verksminga, kad net druska priklausytų

tarybiniam deficitui. Nemanau. Ir nenoriu manyti.

Man asmeniškai, kai verkti norisi, druskos skolinis nereikia. Ir be tos nostalgikiškai sūrios ašaros rieda skruostais. Ypač kai virtuvėje pjaustau svogūnus. Anksčiau ašarodavau Los Angeles metropolio smogo dienomis. Bet su tuo apsipratau.

* * *

Ilgainiui pralobusi, išėivija labiau vertina cukrų. Ne druską. Ne pipyrus. Kur tik nenuėini—į vaises, pažmonius, jubiliejus—ant stalų puikuojasi tortai, uoginiai pyragai, pyragaičiai. Žodžiu, saldūs kąsniai. Nuo jų akys raibsta. Kaip vaikas susigundai, krauni į lėkštutę. Kerti, kiek tik telpa.

O vis dėlto, kad ir šitaip saldžiai palaikant lietuviybę, pastaraisiais metais Amerikoje cukraus suvartojimas sumažėjo. Mat gydytojai pribaugino, jog per didelis cukraus kiekis kenkia kūnui. Todėl griebiasi cukraus pakaitalų, daugiausia su „Sweet'n Low“ sacharininėmis gaidomis.

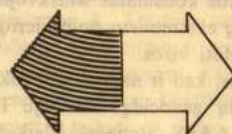
Žinoma, neatsilieka ir Tarybų Sąjunga. Ir ten linkstama prie sacharino. Stengiamasi 100% pakelti sacharino gamybą, kaip sakoma, Didžiojo Spalio šlovei. Nejuokauju, fabrikuose raudonuoja stambūs transparentai: „Kuo daugiau sacharino liaudziai“, „Kovokime už aukštą sacharino kokybę“ ir pan.

Padidinta ir sintetinio chinino produkcija. Kremliaus politikos ekspertų nuomone, chininas yra geriausias vaistas prieš kiniečių grėsmę Rytuose. Ne ideologinę, bet fizinę grėsmę. Įsivaizduokime—jū visas bilijonas!

* * *

Nenoriu grėsmingai užbaigti šio žurnalistinio kolažo, pradėto su šypsniu. Priminsiu šitokią, savaime suprantamą kvadrigramą: Žmogus be oro gali išverti tik sekundes, be vandens—kelias dienas, be maisto—savaites, o be idėjų—daugelį metų.

Pr. Visvydas

ir taip,
ir ne

KAŽIN AR JAU TOKIA STAMBI KLAIDA?

Mykolas Druga, gana plačiai aprašęs Baltiškų studijų draugijos (AABS) praeitos vasaros suvažiavime įvykusį incidentą su A.B. Mažeika, padarė tokią išvadą: „Viena kad ir stambi klaida nepaverčia niekais per metų metus susikrautų nuopelnų. O šiaip ar tai, AABS atveju jie yra didžiuliai“ (*Akiračiai*, 1987, nr. 1).

Visiškai sutinku su M. Druga dėl AABS nuopelnų įvertinimo, kurie, deja, kitoje mūsų spaudoje dažnai ignoruojami, o tokioje *Naujoje viltyje* ta draugija net atvirai smerkiama.

Be abejo, AABS kaip tik todėl ir atlieka tą milžinišką darbą baltiškų studijų dirvonuose, kad ji ligi šiol sugebėjo išsilaikyti grynai mokslinėje plotmėje, nepasidarydama nei antikomunistinės, nei antisovietinės propagandos įrankiu. Užtat jos suvažiavimuose ir jos leidinyje *Journal of Baltic Studies* mieliai dalyvauja viso pasaulio mokslininkai, filologai ir istorikai. Ypač svarbu pabrukti,

(tęsinys sekančiame ps.)